

Milan Kruhek

SRAZ KRŠĆANSTVA I ISLAMA NA KRBAVSKOM POLJU 9. rujna 1493. godine

Dr. Milan Kruhek, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, izvorni znanstveni rad
UDK 949.713"1493"

U povodu 500. obljetnice Krbavske bitke autor želi dati, na temelju objavljene izvorne građe, pregled tog tragičnog događaja u povijesti hrvatskoga naroda. Pominja analiza spomenute građe omogućuje i neke nove spoznaje do kojih nije došla dosadašnja historiografija.

Na početku autor opisuje prilike prije bitke, glavne aktere u njoj, a potom opširno opisuje samu bitku i na koncu iznosi prosudbu o značenju te bitke u našoj povijesti.

* * *

U zadnjem desetljeću 15. stoljeća, hrvatske su zemlje na cijeloj svojoj graničnoj fronti od Beograda na Dunavu do rijeke Cetine na jugu okružene neprijateljskom silom osmanlijskog carstva. Hrvatsku obrambenu granicu na Savi brani još uvijek tvrdi kraljevski grad Jajce, Srebrenik i Doboj, iako je teritorij jajačke i srebreničke banovine, koji je stvorio kralj Matijaš Korvin, ubrzo nakon njegove smrti (1490. travanj) došao pod kontrolu turskih snaga u Bosni.¹ Tek u porječju rijeke Sane, osvajanjem Ključa i Kamengrada, Turci su već na kraju 15. stoljeća stigli gotovo do rijeke Une. Taj sanski koridor bio je jedan od puteva turskih pljačkaških pohoda prema Donjem Pounju i Savi, a prema zapadu uz Unu do Bihaća i dalje. No, kako je na tom pravcu bilo dosta dobro čuvanih starih feudalnih utvrda, lakši i važniji put turskih akindžija vodio je od Ključa ravno na zapad, preko Petrova polja na Unu, pa uz južne izdanke Plješivice na Krbavsko polje i dalje u Liku i Gacku, a odatle prema modruškim stranama, Gornjem Pokuplju i dalje preko Kupe u kranjske zamlje. Iz Gackog polja je

¹ Fedor MOAČANIN, *Vojna krajina do kantonskog uređenja 1787.*, Vojna krajina, zbornik radova, Zagreb, 1948, str. 24.

vodio i krajnji zapadni put turskih prodora, prema Senju i Vinodolu, vinodolskim poljima sve do Rječine i Grobnika, a odatle u Istru i Furlaniju. Bosna je, dakle, krajem 16. stoljeća ishodište svih turskih napada na Hrvatsku i preko Hrvatske na austrijske pokrajine Kranjsku, Korušku i Štajersku.¹

Iako je Hrvatska osjetila strahote turskih napada već nakon propasti Bosanskog kraljevstva, 1463. godine, nakon smrti kralja Matije Korvina (1490. godine, kada je prestalo ujedno i sedmogodišnje primirje, što ga je M. Korvin sklopio sa sultanom Bajazitom II.) u vremenu dinastičkih sukoba za ugarsko-hrvatsku krunu i tijekom slabe vladavine novog vladara Vladislava II. Jagelovića (1490 - 1516.), počeli i trajali su sustavno planirani napadi osmanlijskih snaga, koje svake godine iz Bosanskog pašalaka upadaju u Hrvatsku, te najčešće preko Like dopiru do Kupe, a preko Kupe sve do Zagreba i Ljubljane. Nisu to bili veliki osvajački ratovi, već sustavno vođena politika velike pljačke i uništavanja susjednih zemalja mačem i ognjem. Tek godine 1503. kralj Vladislav II. uspio je ponovno sklopiti sedmogodišnje primirje s otomanskim sultanom Bajazitom II. Tom je prilikom bilo točno označeno razgraničenje između Osmanlijskog carstva, odnosno njegova Bosanskog pašaluka i zemalja Hrvatske i Slavonije, iz čega je vidljivo da je Hrvatskoj pripadao još uvijek veći dio, makar i poharanog i raseljenog teitorija, nekadašnje Šabačke, Srebreničke i Jajačke banovine u današnjoj susjednoj Bosni.²

Obrambenu snagu Hrvatske oslabila je ne samo podijeljenost plemstva u dinastičkom sukobu između Maksimilijana Habzburgov-

¹ Ratni uspjesi kralja M. Korvina i pokušaji da ponovno oslobodi svu Bosnu i utvrdi njenu obranu nisu uspjeli. Po njegovoj smrti novi vladari nisu uspjeli zaustaviti nove turske provalce preko hrvatskih granica. Iako će Jajce, Banja Luka i još neke utvrde Bosanske posavine još dugo odoljevati turskim napadima (sve do 1528. godine) turske pljačkaške čete iz Bosne gotovo neometano prolaze uhodanim putevima u Krbavu i Liku, ili preko Save i Une, već od zadnjeg desetljeća.

² Stjepan SRKULJ, *Hrvatska povijest u devetnaest karata*, Zagreb, 1937, str. 45-48.

ca i Vladislava II. Jagelovića za ugarsko-hrvatsku krunu, već i slaba vlada novoga vladara koji je bio primoran potvrditi plemstvu sve stare povlastice. Slabost središnje kraljevske vlasti, nastoje iskoristiti u Hrvatskoj najviše oni koji su prije, za kralja Matije Korvina, bili najviše pogođeni kraljevskom samovoljom.

To je moćni rod knezova Frankopana, koji sada nastoje milom i silom povratiti u svoje vlasništvo izgubljene posjede i gradove.¹ Na drugoj strani, u susjednoj Bosni, na čelo bosanskog beglerbegluka dolazi osoba velikih planova, Jakub Hadum paša, koji će smatrati svojom životom zadaćom, da proširi zapadne granice Osmanskog carstva novim osvajanjima. Taj svoj osvajački plan počeo je ostvarivati već prokušanim načinom turskog ratovanja, akinom, pljačkaškim ratom porobljavanjem i uništavanjem zamlje i ljudi susjednih krajeva, kao prvim korakom u pripajanju novih krajeva osmanlijskoj vlasti.²

Jakub Hadum paša i ban Emerik Derenčin

Velika turska pobjeda, a hrvatski poraz, koji se dogodio na Krbavskom polju, 9. rujna 1493. godine, ima svoje razloge u spletu strateških, vojnih i topografskih okolnosti, ali dobrim dijelom je taj poraz hrvatske vojske vezan i uz osobnost njenih glavnih vojskovođa; na turskoj strani uz osobu Jakub paše, a na hrvatskoj uz osobu njena bana Emerika Derenčina. Osvijetlimo zato najprije povijesnu osobnost glavnih vojskovođa hrvatsko - turskih sukoba 1491. i 1493. godine, da bi nam bili jasniji i krajnji događaji i posljedice ovih velikih bitaka.

Gazi Jakub-beg dva je puta iz Bosne poslao na Hrvatsku i preko Hrvatske dalje, dosta veliku vojsku svojih pljačkaša. Prvi puta je tu vojsku vodio Hasan-beg i u sukobu s hrvatskim ratnicima bio poražen, ali drugi puta je sam Jakub-paša, kao pobjednik na Krbavskom polju, dobio jednu veliku povijesnu bitku. Tko je bio taj

¹ Stvaranje Senjske kapetanije bilo je upereno u prvom redu protiv Mletačkih osvajanja na istočnoj obali Jadrana, a tek proširenjem obrambenog prostora na utvrde u Lici, Senj dobiva obrambeno značenje i u zaustavljanju turskih provala. Međutim, oduzevši Frankopanima Senj, a potom i druge utvrde u Vinodolu i Lici, stvorio je M. Korvin od moćnih Frankopana državne neprijatelje, učinivši za obranu Hrvatske mnogo više štete, nego li je Senjska kapetanija donijela koristi. Vidi o tome i rad: Milan KRUHEK, *Utvrdne Senjske kapetanije u XVI stoljeću*, Senjski zbornik, 17, Senj, 1990, str. 93-112.

² Vidi tumačenje riječi »aqina« u radu: Aleksije OLESNICKI, *Bezimeni turski ljetopisac o bojama Turaka sa Hrvatima godina 1491. i 1493.*, Rad, JAZU, knj. 245, Zagreb, 1933. str. 214, bilj. 3.

Jakub paša? Turski izvori nam govore o njemu: »*Jakub bio je rodом iz vilajeta Bosne. Dospjevši jednoć pred sultana Muhameda, dobio je zatim odgoju toga sultana. Zatim blagopokojni sultan Muhamed posla ga k sultanu Bajazitu, kad je ovaj boravio u Amasiji. Sultan Bajazit učini Jakub-pašu miralemom, i posla ga kasnije k svoime sinu sultanu Ahmedu, koji bijaše u Amasiji. Zatim mu dade rumelijski beglerbegluk... Zatim Jakub-paši dadoše sandžak Ajdin-eli (Ajdinovu zemlju). I sa Ahmedom, begom Hercegovičem (Hersek oghlu) također, bio je Jakub-paša na vojnici, kako kažu, vidio je i ove bojeve. Bio je i s Ali-pašom u adanskoj vojnici. Poslije toga, on posta lala kod carevića Sahinsaha Čelebije, koji se tada nalazio u Karamanu. Zatim, kad Jakub odavle otide, dadoše mu bosanski sandžak.*«¹

Ovaj kratak opis životnog puta Jakub paše, potvrđuje nam nekoliko bitnih povijesnih činjenica. Jakub paša je porijeklom bio iz Bosne, dječak očito nekih kršćanskih roditelja, zarobljen i doveden u Carigrad kao rob. Tu je zbog nekih posebnih okolnosti postao carevim pažem, odgojen je u islamskoj vjeri i na carskom dvoru. Po prirodi očito vrlo nadaren, dokazuje svoje sposobnosti u dvorskim službama i penje se u dvorskoj hijerarhiji sve više. Izvori ga zovu i Hadum. Bio je dakle i eunuh, uškopljen vjerojatno zato što je vršio i službu u carskom haremu. Kada ga je sultan Muhamed poslao u grad Amasiju kao pomoćnika i savjetnika budućem nasljedniku, mladom sultanu Bajazidu, za Jakub pašu počinje novo razdoblje životnih uspjeha. Njegov pravi uspon do najviših državnih službi počinje 1481. godine kada je umro sultan Muhamed, a na carsko prijestolje dolazi njegov zaštitnik, sultan Bajazid II. Novi mu je sultan dao službu miralema, sandžak bega, povjerio mu je dužnost lale, odgojitelja i dvorskog meštra, i konačno ga učinio begler-begom rumelijskim. U tom vremenu počinje Jakobovo ratovnje na istočnim granicama osmanlijskog carstva i Jakub paša konačno dolazi za begler-bega u Bosnu, prema turskom povjesničaru Aliju »*po vlastitoj molbi i upornoj želji.*«²

Kakva je želja dovela Jakub pašu u Bosnu? Želja da vidi zemlju svojih predaka? Želja da ondje okuša svoju ratnu sreću, kao pravovjerni musliman i miljenik sultana, budući da je imao za sobom

¹ Aleksije OLESNICKI, *Bosnjak Hadum Jakub, pobjednik na Krbavskom polju*, RAD, JAZU, knj. 264, Zagreb, 1938. str. 123-131.

² sto, str. 129.

više ratnog iskustva negoli uspjeha? Vjerojatno su sve te okolnosti dovele Jakub pašu u Bosnu, a on je »u bosanskom vilajetu pokazao svoju snagu.«¹

Osvajačkim željama Jakub paše, pridružile su se i sve druge okolnosti u susjedstvu njegova bosanskog sandžaka. Spomenuli smo već u kakvim se političkim previranjima našla Hrvatska i zemlja ugarsko-hrvatske krune nakon smrti kralja Matijaša Korvina. Te je promjene nastojalo iskoristiti Osmansko carstvo, pa u Carigradu počinje stvarnaje novih osvajačkih pothvata okrenutih u zapadnom pravcu: prema Erdelju, Ugarskoj i Hrvatskoj. Možda je i to bio razlog premještanju iskusnog i sposobnog Jakub Hadum paše u bosanski sandžakat. Zato je već ljeti 1491. godine Jakub Hadum paša stigao u Bosnu.²

Zanimljivo je kako će isti turski povijesni izvor odmah po opisu životnog puta Jakub paše nastaviti i povezati s njim i sudbinu hrvatskog bana Derenčina. »U to vrijeme bio je među bosanskim kraljevima jedan znameniti kralj. Zvali su ga Derendzil-ban. To je bio okrutan i veličanstven prokletnik.«

Zapadni nam povijesni izvori govore da je Emerik Derenčin bio potomak stare mađarske porodice od plemena Balogh sa posjeda i grada Driencany (mađarski Derencsen), odakle mu i obiteljsko ime. Emerik Derenčin bio je još 1492. senjski kapetan, a početkom 1493. kralj ga Vladislav II, imenuje i hrvatskim banom. Turski izvori zovu Derenčina okrutnim i veličanstvenim³ prokletnikom, čemu je očito uzrok u junaštvu koje je Derenčin pokazao braneći uspješno grad Jajce, grad koji su bosanski sandžaci mnogo puta pokušali osvojiti, jer im je upravo ova stara kraljevka utvrda hrvatskog plemstva u današnjoj Bosni priječila slobodu prodora prema Savi i u Slavoniju. Vrlo je zanimljivo znati da je upravo u oba ratna pohoda, koja je Jakub paša poduzeo i izveo tijekom 1491. i 1493. najprije, na samom početku svakog ratnog pohoda, pokušao zauzeti grad Jajce.

¹ Isto, str. 148.

² Premještanje Jakub paše u Bosnu bio je uvjetovan i smrću staroga Sinan paše, jer je tako 1490. godine Bosna ostala bez svoga dotadašnjeg upravitelja. Isto, str. 131.

³ »U to vrijeme bio je među bosanskim kraljevima jedan znameniti kralj. Zvali su ga Derendzil-ban. To je bio okrutan i veličanstven prokletnik. U vilajetu bosanskom on je vodio sa nekoliko sandzak-begova i rat i bojeve«. A. OLESNICKI, *Bosnjak Hadum Jakub*, Isto dj. str. 148.

Stigavši Jakub paša u Bosnu, došao je u njemu nepoznatu zemlju. Da bi što skorije mogao upoznati prilike i okolnosti svoga novog položaja, Bosnu i njeno susjedstvo, dodijeljen mu je u službu Hasan-beg, mladi sin glasovitog Ali-bega Mihal Oglia, sandžaka Vidinskoga.¹

Poraz turskih akindžija kod Vrpila 1491. godine

Turski ljetopisac vrlo sažeto i kratko govori o tom prvom dosta brzo pripremljenom ratnom pohodu na Hrvatsku. »...Potom preminu bosanski paša. Njegovo mjesto dadoše Jakub paši i opremiše ga u Bosnu. On dođe na Bosnu, pripravi akin. Hasan-beg, sin Ali-bega, bio je pod zapovjedu Jakub-paše. Ovaj mu povjeri akin i dade mu, kako pripovijedaju, pod zapovijed mnogo ljudi.«²

Dakle, u Hrvatsku je provalio Hasan-beg, a Jakub paša je istovremeno pripremio napad na grad Jajce, koje je tada branio budući ban Derenčin. Bila je to dobra strateška zamisao, da se napadom na Jajce privuče pažnja Hrvata i Mađara i tako omogućiti Hasan-begu lakši prodor u hrvatske i kranjske pokrajine, a ujedno je to bio i novi pokušaj osvajanja vrlo bitne ratne utvrde. Da je napad na Jajce bio dobro pripremljen i vrlo ozbiljan, svjedoče i izvorni dokumenti i suvremeni povjesničari. No, obrana Jajca je bila čvrsta i grad je bio obranjen.³

Turski nam ljetopisac pripovijeda o Hasanovu uspješnu pljačkaškom putu preko Hrvatske do rijeke Kupe i preko Kupe po gorama, po zemljama Kranjske. »Oni poharaše mnogo neprijateljskih vilajeta i uzeše plijen.« Ali govori i o tome kako su ih tu zadržale visoke vode rijeke Kupe i kako ih je tu napao gospodar tih krajeva, očito knez Bernardin Frankopan, sa svojim ljudima i nanio im težak poraz. »Mnogo ljudi izgibe. No, i sa strane nevjerničke mnogi padoše.«⁴

¹ A. OLESNICKI, *Bosnjak Hadum Jakub*, Isto dj. str. 130, bilj. 20.

² A. OLESNICKI, *Bezimeni turski ljetopisac*, Nav. dj. str. 211.

³ Tada je zapovjednik obrane u Jajcu bio Emerik Derenčin, koji je hrabro odbio sve navale Jakub paše na grad i utvrdu. Derenčin je iprošlih godina činio sve da održi obranu Jajca čvrstom i sigurnom, pa zbog toga turski ljetopisci nazivaju Derenčina "veličanstvenim, prokletim i okrutnim."

⁴ Odmah beg od Kubana posla čovjeka k sinu kraljevu. Taj kraljev sin obično življaše u Budimu. On mu kaza: »Što stojiš i ne dolaziš u pomoć? Turci dodoše i opustošiše naš vilajet. Ja s moje strane odvratih Turcima na isti način i pobih mnogo njihovih ljudi. Zašto ih ne bi i ti uhvati ostraga?«. A. OLESNICKI, *Bezimeni turski ljetopisac*, Nav. dj. str. 212.

Taj poraz turskih četa negdje na Kupi, na zamlji Bernardinovih posjeda, sigurno je doprinio i kasnijoj pobjedi hrvatske vojske kod Vrpila, jer i oni koji su se izvukli iz toga boja, trebali su stići što prije u Bosnu, a »*Put im bijaše preko neprijateljske zemlje*«, naglašava i sam turski ljetopisac. Hrvati nisu mirovali. »Beg od Kubana«, dakle gospodar zamlje oko Kupe, Bernardin Frankopan, orgnizirao je daljnji progon ovih pljačkaša, zbog čega ga vjerojatno turski izvori i drže glavnim krivcem novog poraza Hasan-begovih akindžija kod Vrpila. Hrvatska se vojska okupila na mjestu za koje se znalo da je na putu turskog povratka u Bosnu, negdje između Udvine i rijeke Une.

Naš ljetopisac Tomašić točno kaže i ime toga mjesta, Vrpila, mjesto između Korenice i Krbavskog polja. Hasan pašu je tu dočekala dosta jaka hrvatska vojska koju su predvodili hrvatski ban Ladislav Egervarski i Bernardin Frankopan. Tu, u uskoj dolini, među brdima, dočekali su tursku vojsku koja je gonila sa sobom mnogo plijena. Tomašić svjedoči da su se Hrvati podijelili u četiri bojna tabora u zasjedi, koje su uz bana Ladislava Egervarskog predvodili knezovi Frankopani, Ivan Cetinski i Mihajlo Slunjski, ali ne spominje Bernardina Frankopna, čiju hrabrost u tom boju osobito ističe povijesničar Bonfinije.¹

Boj kod Vrpila završio je potpunom pobjedom hrvatske vojske. Ostaje spornim tek točan broj učesnika, kako na jednoj tako i drugoj strani i konačan ishod ovog ratnog sukoba. Tomašić govori da je poginulo 9000 turskih ratnika, a naši da su tom pobjedom oslobodili 18000 zarobljenih kršćana, što je vjerojatno malo pretjerivanje u brojkama.² Svakako je ovo bila značajna pobjeda kršćanskog oružja i

¹ Tomašić spominje u boju kod Vrpila Ivana Frankopana, Cetinjskog kneza i Mihajla slunjskog Frankopana, koji su u tom boju »*sjekli Turke boreći se ne kao ljudi, već kao lavovi*«. Vojsku je predvodio ban Ladislav Egervarski. Ivaniša Korvina Tomašić ne spominje. (Ivan TOMAŠIĆ, *Chronicon breve Regni Croatiae*, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, IX, Zagreb, 1868. str. 22, priredio Ivan Kukuljević Sakcinski).

² I.TOMAŠIĆ, *Kronika*, str. 22, L.Tuberonis u svojoj povijesnici govori da je ban Ladislav Egervarski oteo Turcima plijen, oko 300 ih je u boju pogubio, a 200 je zarobio i zajedno s 50 odličnijih Turaka poslao u znak pobjede kralju Vladislavu u Budu (F.ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 140).

poraz koji su bosanski akindžije skupo platili. Turski ih ljetopisac opravdava, ali i svjedoči da je njihov poraz bio težak. »Umorni, iznemogli, goli vojnici! Snage da se biju nisu imali. Nevjernici uništiše ih sve, saino neke zarobiše. Hasan beg sa dva ili tri čovjeka pobježe u dubinu šume i spase se. A ostli svi izgiboše...«¹

Spominjući kralj Vladislav II. zasluge koje je u toj bitci stekao ban Ladislav Egervarski, za što mu je dao i grad Steničnjak, spominje da mu je ban poslao u Budimu velik broj turskih zarobljenika sa zastavama i banderijima.²

Jakub paša je primio ovaj poraz mirno, ali se odmah počeo spremati na osvetu i mnogo ozbiljniji pohod na Hrvatsku.³ Ni turski, ni kršćanski izvori ne spominju u 1492. godini kakav veći turski prodor u Hrvatsku i susjedne zemlje. Cijela 1492. godina bila je godina temeljite pripreme za nove turske provale. Najveća briga Jakub paše bila je bolje opremiti svoju vojsku vrsnim navalnim i zaštitnim oružjem, tako da ni u čemu ne bude slabije naoružana od kršćanskih vitezova.⁴

Boj i poraz Hrvata na Krbavskom polju

Tijekom 1492. i gotovo i cijelu 1493. godinu spremao se Jakub paša na ratni pohod u hrvatske krajeve. Za to vrijeme u Hrvatskoj su najmoćniji velikaši Frankopani, koje predvodi Bernardin Frankopan, svim snagama nastojali vojnom silom povratiti u svoj posjed nekada njihov grad Senj. Zanimljivo je kako turski povjesničar opisuje i neslogu i nejedinstvo još nekih hrvatskih rodova u obrambenom ratu protiv stalnih turskih provala u njihove zamlje. Karlo Krbavski pokušavao je povremeno održavati dobre odnose sa bosanskim

¹ A. OLESNICKI, *Bezimeni turski ljetopisac*, Nav. dj. str. 212.

² F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, knj. 37, Zagreb, 1934. str. 331.

³ »Hasan beg spasivši se dođe i izvjesti Jakub pašu, kako je bila stvar. Ovaj odgovori: "Što može čovjek učiniti? Sve je po Alahovoj naredbi (emeru)"«. A. OLESNICKI, *Bezimeni turski ljetopisac*, Nav. dj. str. 212.

⁴ Upravo je Jakub paša pokrenuo vađenje i preradu željezne rudače u Varešu. Posve je sigurno da su mnoge sablje i mačevi za Jakubove akindžije bili iskovani baš u Varešu. (A. OLESNICKI, *Bosnjak Hadum Jakub*, Nav. dj. str. 143, bilj. 61.

pašama, a Anž Frankopan Brinjski je s Turcima otvoreno prijateljevao i surađivo.¹

Takve su neprilike u Hrvatskoj bile prilika za Jakub pašu, da bez obrane na granicama Hrvatske ponovno preko hrvatskih zamalja prodre duboko u Štajersku i da bez ikakvog sukoba, njegove pljačkaške čete pokupe golemi plijen i živo ljudsko roblje, što je i bio prvi cij toga njegova ratnog pohoda. »*Prođe ta godina. Na godinu Jakub paša skupi opet sve bivše svoje podređene ljude, koliko god bijaše spaljiva i akindžija. Postara se za vrlo jako naoružanje...*«²

Tako nas uvodi ovim kratkim izvješćem u ratnu, 1493. godinu turski ljetopisac. Govoreći pak o turskoj spremnosti za novi boj s Hrvatima, poljski putopisac Jan Hasišteinski, napomenuo je u svojem izvještaju o krbavskom boju, da »... *otkad svijet pamti, nikad vidjeli nijesu opremom tako snabdjevenih Turaka, kao što su ovi bili; svi su imali poput kršćana oklope, gvozdene ovratnike sprijeda i straga, te elebarde i kacige na sebi...*«³

Put turske vojske od Jajca do Krbave

Svoj ratnički pohod na Hrvatsku i Štajersku u jesen 1493. vodio je Jakub paša sam osobno. Dobivši dozvolu od sultana za rat protiv nevjernika, Jakub paša je najprije ponovno pokušao osvojiti grad Jajce. »*Tada paša sa svojim vojnicima, koji su bili obdareni velikim jetrima i koje je prije već on bio skupio za brzo trčanje u hrvatsku zemlju, skočiše na svoje hitre plemenite konje, obikle svetom ratovanju s nevjernicima, i obratiše svoje pobjedničke zastave, koje su se visoko vijale, put Jajca i njegova okružja, što je pripadalo ugarskim zemljama.*«⁴ No, ni tada turske čete nisu uspjele

¹ F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 167 i 176, bilj. 33.

² A. OLESNICKI, *Bezimeni turski ljetopisac*, Nav. dj. str. 212.

³ F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 124. Tekst Jana Hasišteinskoga, poljskog putopisca, koji je 23. rujna stigao u Zadar i tu dočuo i zapisao vijesti o krbavskom boju.

⁴ »Istočno vjerovanje objašnjava hrabrost u čovjeka time, što on ima velika jetra i veliko mnoštvo žuči, jer takav čovjek može razvijati protiv neprijatelja žestoku srdžbu i mržnju i zbog toga pokazivati u borbi junaštvo i hrabrost.« F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 167 i 173, bilj. 18.

osvojiti grad Jajce, premda je sigurno, da su ponovno oplijenile i popalile svu jajačku okolicu.¹

Jakub paša digao je opsadu grada i krenuo s vojskom od Jajca dolinom Sane, preko Ključa i Kamengrada prema Uni. Unu je pregazio negdje kod grada Ostrošca i krenuo dalje hrvatskim zamljama, vjerojatno dolinom Korane prema Kupi. Rijeku Kupu prešao je možda ponovo negdje kod Metlike i preko Novog Mesta dopro na sjeveru sve do Celja. Od Celja se zaputio dolinom Drave na Istok. »Zatim prebrodi veliku rijeku po imenu Drava koja teče oko grada po imenu Hukarvina, preko koje, kažu, po toga doba, u cilju svetoga rata protiv nevjernih, nitko od muslimana još nije bio prelazio.«² Izgleda da je Jakub paša prešao preko Drave negdje kod Ptuja i krenuo preko Varaždinskog polja dalje prema Zagorju. »Petnast dana plijenio je tu krajinu i rušio njene zgrade, kod čega se potpuno zadovoljio grabežom dragocjena plijena. Otuda upravi onamo gdje se nalazila stolica bana Derendžila. On podmetnu oganj pod stvari, koje su bile pokretno vlasništvo banovo, i ugrabi razne haljine koje nikako još nisu bile upotrijebljene. Zatim opljačka i razori sav okolni kraj.«³

To bi značilo da je Jakub paša prošao Zagorjem i kraj Zagreba prešao Savu, te upao u Turopolje, popalio tada Derenčinov grad Lukavec i sav okolni kraj. Odavle je krenuo očito već poznatim putevima, uz Kupu i Mrežnicu prema Kapeli. Na tom putu »poruši goleme crkve i stare samostane gnjusnih čafira.«⁴ Zatim dođe do klanca koji se zove Sadar.« Nije jasno posve koji bi to klanac mogao biti, jer tek poslije toga klanca Jakub paša je stigao do velikoga i prekrasnoga grada, koji bi mogao biti jedino sijelo kneza Bernardina Frankopana, grad Modruš. Nekako krajem mjeseca kolovoza stigao je dakle Jakub paša »... do jednog cvatućeg naseljenog grada, gdje je bilo u obilju pripravljenih različitih predmeta raskoša i neizmjerne mnoštvo robe i novaca.

¹ Tada su Jajce branila dva bana: Baltazar Batthyani i Mihajlo Pethcky, koji je prema jednom izvoru također poginuo na Krbavskom polju. F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 122, bilj. 6.

² Isto dj. str. 169. Oko grada »Hukarvina« moglo bi značiti: oko grada Varaždina.

³ Isto dj. str. 169. Nijedan drugi izvor ne opisuje tako detaljno Jakub pašin put iz sjeverne Hrvatske do Modruša i Krbavskog polja.

⁴ Možda je upravo tada stradala velika i krasna crkva što su je Frankopani (Bernardin Frankopan) podigli na oštarijskom Otoku, a čije svetište i danas služi kao crkva oštarijska.

Za grabljenja u jednom potajnom mjestu - nije drugačije nego je sreća pokazivala put - nađeno je bilo mnogo tisuća kratkih kopalja, bradatih sjekira i svakog drugog bojnog oružja. Sve to, sa znanjem paše, koji okiva svoje neprijatelje, bilo je razdijeljeno među gazije...¹ Očito je da turski opis ovoga grada upućuje na veliki i bogati, trgovački grad Frankopana, na Modruš grad. Taj grad, sijelo biskupa Krbavsko-modruške biskupije, u kojem je bilo mnogo crkava, dva samostana i mnoge palače plemenitih modruških građana i plemića, bio je popaljen i opljačkan, upravo uoči krbavskog boja. Dok je tako paša, robeći po Hrvatskoj, stigao do Modruša, gdje je popljačkao crkve i kuće modruških građana, samostane i dvore plemićke, a potom popalio što je mogao² i spremao se da na kraju svojeg pljačkaškog pohoda s golemim plijenom umakne u svoj bosanski pašaluk, stigla mu je vijest, da je po Hrvatskoj ban Derenčin okupio veliku vojsku koja mu namjerava zatvoriti svaki put povratka u Bosnu. Ta posljednja dionica pašinog puta od Modruša, dakle iz kapelskog gorja, do mjesta na kojem će se uskoro odigrati krvava bitka s hrvatskom vojskom, nije u izvorima jasno naznačena.

Jakub paša je očito doznao za pripreme hrvatske vojske još dok je bio u Kapeli, možda upravo dok je zastao u modruškom polju. Očito je da nije krenuo dalje starom trgovačkom cestom preko Kapele prema Brinju i Gackoj dolini, jer svi pisci spominju tegotno probijanje Jakub pašine vojske preko velikih šuma. Turska je vojska s velikim plijenom i robljem nastojala umaći u Bosnu i izbjeći sukob i boj s vojskom bana Derenčina. Jakub paša je krenuo uz istočnu stranu Kapele kraj Plaškoga, pa kroz plitvičke šume stigao do zapadnih padina Plješivice i do koreničkog polja. Odavle je preko već poznatog klanca kod Vrpila stigao do sjevernog ruba Krbavskog polja. Takav zaključak najbolje potvrđuje i podatak koji donosi u svojoj kronici Tomašić, najbolji poznavalac topografije toga područja, koji jasno kaže da je Jakub Hadum paša dovukao svoju vojsku sve do »*Vražje gore ili Vražjeg vrtila*«, dakle do gore Plješivice.³ Do tog vremena

¹ Očito se radi o gradu Modrušu, gradu Brenardina Frankopana, čije stradanje opisuje i pop Martinac: »*I ošće izide baša Rumanie i Vrhbosne i porobiv Posavje pade v Modrušu i poče rvati Modrušu...*« (F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, str. 119 i 169).

² Milan KRUHEK - Zorislav HORVAT, *Castrum Thersan et civitas Modrussa*, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 16, Zagreb, 1990., str. 89-131.

³ I. TOMAŠIĆ, *Chronicon breve*, Nav. dj. str. 22.

skupila se na Krbavskom polju već dosta velika vojska hrvatskog plemstva koju je predvodio ban Emerik Derenčin. Svi nam izvori govore da je turska vojska »izašla iz šuma« i stigla do otvorenog polja, te da su je Hrvati »čekali«, dakle bili su već tu okupljeni i pripremali su se za boj.¹

Hrvati dočekuju Jakub pašu na Krbavskom polju

Preostaje nam da vidimo kako su se Hrvati spremali za boj kojim su htjeli razbiti ovu jaku tursku vojsku, otetu joj plijen i spasiti zarobljeni narod koji je Hasan paša tjerao sa sobom kao cijenjenu robu za trgove roblja od Bosne do Carigrada.

Ne znamo točan broj dana koliko je trajao pljačkaški pohod bosanskih akindžija, dok nisu prevalili veliki put od Une do Kupe, pa sve do Drave i ponovno se odatle vratili i stigli do Modruša i Kapele i Plješivice, a odavle banuli na Krbavsko polje, odakle su preko lapačkog prijevoja trebali zaći preko Une u Bosnu. Izvori nam govore, da je vijest o turskoj provali zatekla hrvatskog bana Emerika Derenčina i njegova sudruga, drugog bana, Ivana Bota od Bajne u opsadi Frankopanskog Brinja.² Bernardin je Frankopan, vjerojatno već negdje s proljeća, pripremio i započeo napad na grad Senj s namjerom da ga, kao svoj stari posjed, ponovo stavi pod svoju vlast. Ban Derenčin i Ivan Bot, očito prema kraljevu nalogu, napadaju Frankopanske gradove u Vinodolu i dolaze mjeseca srpnja do Senja. Budući da se Bernardin Frankopan nije usudio, ili nije htio, upustiti u otvoreni rat s banskom vojskom, povlači se u dobro utvrđeni grad Sokolac, ponad Brinja. Tu je sada uzalud banska vojska opsjedala Bernardina i Anža Frankopana, jer tako tvrda grada nije bilo moguće osvojiti bez dobre ratne opreme. Upravo u doba dok je još trajala ta opsada stigla je vijest banu, da je Jakub paša provalio u Hrvatsku. Neki povijesni zapisi govore da je pod Brinjem poginuo drugi ban, Ivan Bot, te da je opsadu nastavio ban Derenčin sam.³ No, ta vijest nije toliko bitna, koliko je bitna činjenica, da u Hrvatskoj zapravo Hrvati međusobno ratuju, dok im se približava velika ratna opasnost. U

¹ O tome da su Hrvati već »čekali« dolazak Jakub pašine vojske na Krbavskom polju svjedoče gotovo svi izvori koji opisuju taj događaj. (F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 123, 126, 153).

² To nam posebno opisuju povjesničar A. Bonfini i N. Istvanffi, (F. ŠIŠIĆ, *Isto*, str. 126 i 152).

³ F. ŠIŠIĆ, *Nav. dj. str. 122, bilj. 4.*

banovoj je vojsci bilo vjerojatno i Mađara, no pretežni dio njegovih vojnika bio je doveden u primorske strane iz Slavonije. Ban je tu vojsku sakupio da bi suzbio namjeru Frankopana da ponovno zauzmu grad Senj. Međutim, svi se povijesni izvori slažu da je vijest o dolasku turskih akindžija prekinula ta međusobna neprijateljstva. Frankopani su prihvatili pomirbu i izazov novog sraza s Turcima, nadajući se dakako pobjedi, onakvoj kakvu su izvojevali i pred dvije godine kod Vrpila. Očito da je drugi dio vojnih snaga za sukob s turskim četama bio prikupljen uglavnom na prostoru Frankopanskih posjeda od Slunja do Brinja i Senja, u Lici i Krbavi na posjedima krbavskog kneza Karla od plemena Gušića. Trebalo je i za taj dio bojnih priprema dosta vremena, pa nije posve jasno kada je vijest o turskoj provali i pljački po Hrvatskoj stigla do bana pod gradom Sokolcem u Brinju. Zadnjih dana mjeseca kolovoza Jakub paša je bio već u Kapeli, na Modrušu, a 9. rujna se odigrala bitka na Krbavskom polju pod tvrdim gradom Udbinom. Da bi se ban s Frankopanima i drugim hrvatskim plemićima mogao izmiriti, prikupiti prilično veliku vojsku i s tom vojskom stići do Udbine, trebalo mu je dosta vremena. To bi pak značilo da je vijest o turskoj provali stigla do banskog logora pod Brinjem negdje odmah nakon turske provale preko Une i kretanja bosanskih akindžija prema sjeveru Hrvatske, dakle negdje početkom mjeseca kolovoza. U svojem pismu, upućenom papi Aleksandru VI, ninski biskup Juraj Divnić, čovjek vrlo blizu događajima na Krbavskom polju, doduše kaže, da je ban Emerik Derenčin sakupio *»u nekoliko dana nemali broj ratnika, što konjanika, što pješaka...«* On u tom pismu papi, očito postupivši vrlo diplomatski, ništa ne spominje sukob Frankopana i bana Derenčina poradi Senja, već jednostavno kaže da su na bojište stigli *»...mnoga gospoda plemići i grofovi tih krajeva...«* Ipak posebno naglašava dolazak Frankopana, *»...došli su i Frankopani, s njima vojnici pokrajina Krbave, Modruša i Like, sve izabrani momci, sjajni borci.«*¹

Divnić je daleko najviše pretjerao ne samo u ocjeni kvalitete banove vojske već i u njenom broju: *»Bilo ih je gotovo 25 tisuća boraca...«* Istina je da je ban uspio sakupiti prilično brojnu vojsku, koje se je čak i Jakub paša plašio, razmišljajući i sam da li da joj izađe na otvoreno

¹ F. ŠIŠIĆ, Nav. dj. str. 37-42. Prijevod pisma J. Divnića izašao je u djelu: *»Govori protiv Turaka«*, koje je uredio Vedran Gligo, Split, 1983, str. 313-320.

bojno polje, zadržavajući se tri dana u gorama, dok nije od uhoda dobio vijesti da se ne treba baš plašiti »Madžara«. ¹

O broju banove vojske pojedini izvori donose različite prosudbe. Jan Hasisteinski piše na temelju svjedočenja i procjene učesnika i očevidaca krbavskog razboja, da je hrvatska vojska imala oko 11000 boraca, od toga oko 8000 pješaka i 3000 konjanika. Tomašić govori o 15000 banovih vojnika, a prema Bonfiniju ban je imao tek 7000 vojnika i od toga samo 500 konjanika. Brojem bi, dakle, bio slabiji od Jakub pašine vojske. Ludovicus Tuberoni, tj. L. Cerva, Dubrovčanin, dakle Crijević, u svojem povijesnom izvještaju o krbavskom boju govori da je hrvatska vojska imala 12000 pješaka i 1500 konjanika. ²

Uglavnom, svi izvori se slažu da je hrvatska vojska brojem bila veća od turske, ali su još složniji u tome da je bila među njima bitna razlika u kvaliteti i udarnoj snazi boraca. Turska je vojska bila daleko nadmoćnija u konjaništvu, a osim toga bila je sastavljena od samih prokušanih akindžija, gotovo po zanatu iskusnih pljačkaša, koji su prošli mnoge bojeve i sukobe s kršćanskim snagama. ³ U toj procjeni ratnih snaga osobito je jasan Bonfinije koji kaže da je banova vojska uz vrlo mali broj konjanika (samo 500) bila sastavljena od prikupljenih seljaka ili slobodnjaka koji su rijetko bili naoružani mačem, nisu imali oklopa ni kaciga, a većinom su imali u rukama toljage okovane željezom, drvene kolce i pračke, dakle zaključuje on, vojska ne baš za osobite bojne podvige. ⁴

¹ F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, str. 142, opis krbavskog boja po L. Tuberonu.

² F. ŠIŠIĆ, *Isto dj.* str. 126, 136, 142 i 153.

³ »Dakle, Jakub paša, koji i sam bijaše vidio toliko ratnih djela i imaše vještinu iz toliko dženkova, izabra gazije, koji su također bili vidjeli djela. To bjehu ljudi, lavovi, mužjaci, junaci, koji su upoznali lakoću boja. Bjehu odavna vidjeli sličnih bojeva, zadobili iskustvo u razboju, gledali već koliko puta slične ubojne plesove! Oni su već bili oprali sebi ruke i lice krvlju ćafirskom. To bjehu slavna i znamenita gospoda Avranoslije i Ishaklije, koji se već nejednom naslušaše Avranos-bega i Ishak-bega o putovima, koji vode do pobjeda nad nevjemcima i koji žedahu krvi nevjemičke. Oni dakle, vać vidješe koliko djela sličnih ovomu!«. A OLESNICKI, *Bošnjak Hadum Jakub*, Nav. dj. str. 149.

⁴ Ne baš osobitu bojnu snagu i kvalitetu vojnika bana Derenčina podrobnije opisuju A. Bonfinije i L. Tuberonis (F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 127 i 142).

Topografija krbavskog razboja i strategija turske pobjede

Kada je Jakub pašina vojska stigla do Krbavskog polja sukob i boj s hrvatskom vojskom bio je neizbježan. Jedna i druga vojska bile su za to spremne. Trebalo je tek učiniti posljednje pripreme, zauzeti najpovoljniji položaj, rasporediti vojnu silu u bojne redove. Taj posljednji strateški raspored vojnih snaga nije dugo trajao. Hrvatska je vojska ionako već zauzela položaj na kojem će dočekati protivnika. Hrvatski su vojvode imali vremena i donijeli su tu posljednju odluku još u vrijeme, kada je paša tražio miran izlaz iz Hrvatske. Međutim, kada je pala odluka o boju, Jakub paša je htio što prije započeti bitku, jer je vjerovao, da ga još uvijek slijedi štajerski kapetan Jakov Sekelj s njemačkom vojskom, i da se ne dogodi, da ga hrvatska vojska dočeka s prednje a njemačka sa stražnje strane. Međutim, J. Sekelj, ako je i pošao u potjeru za turskim akindžijama, nije ih slijedio sve do Krbavskog polja, tako da neće biti točna nagađanja kako Hrvati nisu htjeli čekati njegovu pomoć, htijući sami izvojevati još jedn pobjedu nad Turcima.¹

Propala je i ona druga mogućnost koju je tražio i predložio sam Jakub paša, naime da uz pogodbu, mirno napusti hrvatsko tlo. Kada je ban Derenčin zatražio da mu preda sve »zarobljene kršćane«, Jakub paša je to odbio.²

Jakub paša je konačno bio ohrabren i vijestima koje je doznao po uhodama, a koje su davale stratešku prednost njegovoj vojsci. Znao je da ga hrvatska vojska čeka na otvorenom bojnom polju, da je ta vojska brojnija, ali jer ima malo konjaništva, slabo je pokretljiva i neusporedivo slabije naoružana.

Konjaništvo i statička pozicija hrvatskih snaga omogućila je Jakub paši, da u brzom manevru izvede vrlo lukavi strateški raspored svojih snaga, očito još u vremenu dok se njegova vojska provlačila šumama, da bi stigla do Krbavskog polja i položaja bitke koji je ban Derenčin već bio odabrao. Dio svojih konjaničkih snaga poslao je u zasjedu okolnih šuma, koje su nadvisivale bojno polje. Krajnji južni dio Krbavskog polja kod Udbine se sužavao i pretvarao u klanac (Kozja Draga) kojim se moglo probiti do starog srednjovjekovnog puta koji je

¹ Isto, str. 126, 152 i 154.

² Isto, str. 127.

iz grada Krbave vodio do Lapca i Une. Konjaničke čete sakrivene u šumskoj zasjedi bile su turska tajna pričuvna, mamac da se neoprezne Derenčinove ratnike uvuče u zamku i prilika da se u slučaju potrebe tijekom boja, novim svježim snagama, iznenada udari na bojne redove Hrvata iza njihovih leđa.¹ Zašto je pak ban Derenčin izabrao, a ostali su ipak prihvatili takav strateški položaj i raspored svojih vojnih snaga? Kršćanski su vojvode bili svjesni svojih snaga ali i opasnosti. Sva povijesna svjedočanstva, osobito ona zapisana neposredno nakon izgubljenog boja, tvrde nam da se u kršćanskom taboru o tome raspravljalo vrlo otvoreno i glasno. Iskusni ratnici, knezovi Frankopani, osobito knez Ivan Cetinski i Bernardin, zagovarali su izbor posve drugog položaja za bojni sukob. Oni su bili u prednosti, oni su mogli postaviti zasjedu Trcima i to, obzirom da su imali brojnije pješništvo, zasjedu u brdima. Možda ponovno u Vrpilačkom prolazu ili negdje drugdje, gdje bi se pješništvo kretalo lakše od konjaništva, gdje bi za hrvatske pješake ratovao svaki kamen i svako drvo u šumi.² Ban Derenčin je tražio otvoreni boj s Turcima, na golom polju, a izabrao je položaj pod tvrdim udbinskim gradom. Od gradskih zidina i možda malobrojnih branitelja udbinskog grada Derenčinova vojska nije mogla imati mnogo koristi. Tako velika vojska nije mogla računati s mogućnošću uzmaka ili zaštite unutar udbinske utvrde.³ Toj se odluci vrlo oštro protivio Ivan Frankopan Cetinski i dokazivao, da može imati teške posljedice za hrvatsku vojsku i sudbinu Hrvatskog kraljevstva, pripisujući mogući negativan ishod ovoga boja banu Derenčinu. Derenčin je u svojem stavu bio

¹ O zamci i zasjedi koju je Jakub paša vrlo vješto namjestio Derenčinovoj vojsci govori i J. Divnić: »Turčin je pak predvidio zasjedu pa, bojeći se kršćanske vojske koja je bila opremljena i ljudstvom i oružjem, skrene prema evropskim primorskim planinama što se dižu nad Dalmacijom, želeći izbjeći naše čete, ili je radije samo himio bijeg htijući se, po običaju, boriti lukavstvom i spletkom!« (Govori protiv Turaka, Nav. dj. str. 316).

² J. Tomašić taj sukob stavova o načinu vođenja bitke protiv Jakub pašinih akindžija ovako objašnjava: "Ceterum Joannes Comes Cetini, vir prudens, armisque et consilio valens. non in patenti campo cum Turcis congregiendum, sed eos in angustiis locis, ubi etiam montes auxilio esse possent, arcandos atque impelendos censebat, cum multiis nobilissimis Coratiac. Verum banus Derencin plus audacie in consulendis, quam virum in peragendis rebus belicis habens, aperto Marte dimicantem (dimicare) suadebat" (J. TOMAŠIĆ, Chronicon breve, Nav. dj. str. 22-23).

³ U vrijeme krbavskog boja starog srednjovjekovnog grada Krbave vjerojatno više i nema. Napustio ga je pred tridesetak godina biskup, a vjerojatno i većina stanovništva. Umjesto srednjovjekovne utvrde bila je podignuta prostorna mala, no strateški na boljem položaju, na stijeni na samom južnom kraju Kravskog polja. Ta mala utvrda za tako veliku vojsku nije predstavljala nikakvu zaštitu.

nepopustljiv. Naglasio je da je u taj boj založio i svoju glavu i glavu svoga sina i brata i u svojem se odlučivanju oslanjao *više na hrabrost negoli lukavo traženje najboljeg rješenja*.¹ Vjerojatno nam najbolje tu napetost u traženju konačne odluke, kako se pobiti s Jakubovim akindžijama, osvjetljava opis *kroničara* I. Tomašića. Kada su Hrvati **ustrajali** u svojem stavu, ban im je doviknuo, govoreći hrvatskim jezikom: *»Ha Hrvati! Vazda ste bili strašljivice!«* To je bila i **uvreda i izazov** na koji je odgovorio banu Ivan Frankopan Cetinski: *»Danas hoćemo viditi ko je bigavica. Ti budeš danas začetak raspa hrvatske zemlje. Bane! Ni ti to kao po Ugrih od grada do grada jahati ter se hartati. Hoćeš danas viditi, kako turci boj biju.«* Ban mu je na to samo kratko odvratio: *»Probabo«*, dakle, pokušat ću, vidjet ćemo. Tako je eto završilo **ratno vijećanje** između bana i ostalih vojvoda u taboru hrvatske vojske. Očito je uz bana Derenčina bio ne samo njegov sin i brat, već je u banovoj vojsci bilo i Mađžara i njihovih nižih zapovjednika, što spominju i drugi izvori, a zbog čega u svojoj srdžbi i spominje na poseban način Hrvate kao kukavice.² Banovo je mišljenje prevladalo. Prihvatili su ga i ostali vojvode. Trebalo je što prije vojsku staviti u bojne redove i dočekati tursku navalu koja je bila na vidiku, jer više izvora doslovce govori, *»dok su još među našima trajala ova savjetovanja, Turci su već izašli iz šuma, prikupili se na polju i stavili u bojne redove«*, ili *»Dok su vojvode vodile još raspravu, Turci su nošeni bezumnim zanosom, izašavši iz šuma kroz koje su prošli, postavili bojni red, razvili svoje zastave i počeli izazivati naše da zametnu boj.«*³

Preostaje nam još *pregled neposrednog strateškog rasporeda snaga* na bojnem polju, koji je također imao značajnu ulogu u konačnom ishodu bitke. Tu je banova vojska također imala više poteškoća, negoli Jakub paša sa svojim vještim akindžijama. L. Tuberonis doslovce govori, kako je banova vojska od nekih 12000 boraca bila sakupljena sa polja i livada, neki su bili neobuzdani, neki gotovo

1 F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 127.

2 Mađare posebno spomije u ovom boju L. Tuberonis, pridodajući da su se Hrvati i Mađari često međusobno svađali kada je bila u pitanju hrabrost. Hrvati su naime, dokazivali Mađarima da ih nisu oni silom oružja sebi podredili već su se Hrvati udružili s njima u jednu državnu zajednicu zbog rodbinskih veza i vlastite slobodne volje i odluke (F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 142).

3 *»Dum iam inter nostros consilia agitantur, iam Turcae ex silvis egressi, explicatis in campo ordinibus ad proelium se instruxerunt«*, opisuje dalje razvoj događaja A. Bonfinije (F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 128).

nikako naoružani, niti su znali slijediti bojne znakove, niti se podrediti vojnom redu, niti se postaviti u bojni red nasuprot neprijatelju.¹ I ove slabosti banove vojske manje bi bile došle do izražaja u brdima i klancima, dok su na otvorenom bojnom polju pozivale konjaništvo turskih akindžija da ih što lukavije iskoristi. Tu su vojsku predvodili uz bana, njegova sina Pavla i brata, uz knezove Frankopane, Bernardina od Modruša, Ivana od Cetina i Nikolu Tražakoga, još neki hrvatski velikaši. Osobito su istaknuti Karlo Gušić, knez Krbavski, i Petar Zrinski koji su sa svojih posjeda doveli mnogo svojih ljudi. Tomašić spominje da je Slavonce vodio neki Ferdinand Berisburchus, što bi mogao zapravo biti Franjo Berislavić.² Donaldo da Lezze spominje da je u boju sudjelovao i knez Mihajlo Frankopan Slunjski. L. Tuberonis navodi i mladića od kojih 18 godina - Juraj Vlatković, sin hercega Vlatka Kosače - koji je na Krbavu došao najvjerojatnije s Bernardinom Frankopanom, s kojim je bio i u srodstvu.³ Uz spomenute vojvode bilo je na hrvatskoj strani još mnogo, manje poznatih plemića, slobodnih i plemenitih ljudi i istaknutih duhovnih osoba.

Na strani Jakub paše bilo je mnogo istaknutih aga i begova, a osobitu su ulogu odigrali Ismail beg, koji je predvodio akindžije iz Srbije, iz Kruševačkog sandžaka, te Karleli Muhamed beg, koji je doveo i vodio u krbavskom boju ratnike iz južne Rumelije. Među turskom vojskom je također bilo duhovnih osoba, derviša i ulema koji su podržavali ratnički duh pravovjernih muslimana, hrabрили ih i predvodili njihove udare na neprijateljske (kršćanske) redove.⁴

Svi izvori govore o tome, kako je jedna i druga vojska bila podijeljena u tri bojna tabora. »Učiniivši s njima vijeće Jakub-paša toga časa podijeli gazije na tri buljuka i tri alaja: Avranoslrije, Ishaklije i tufudže. Tako Jakub-paša stajaše u polju po imenu Krbava.⁵ Derendžil ban također dođe i izravnavši svoje pukove, odmah navalni. Vidjevši to gazije također navalniše na njega sa tri strane, gledajući kao onaj gladni vuk što gleda na ovcu. Pravovjerna vojska, praćena milošću Istine,

¹ Taj problem nepoznavanja bojne vještine i reda posebno spominje L. Tuberonis (Nav. dj. str. 142).

² I. TOMAŠIĆ, *Chronicon breve*, Nav. dj. str. 23.

³ F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 143, bilj. 7.

⁴ A. OLESNICKI, *Bošnjak Hadum paša*, Nav. dj. str. 143, bilj. 7.

⁵ Isto, str. 149.

čudesima Poslanika Božjeg - bio s njim blagoslov i pozdrav Božji! - skrbnju nevidljivih vitezova nebeskih, vjerom samih gazija i srećom Njegova Veličanstva sultana gazi Bajazid-hana, srete se licem u lice s nevjernom vojskom...«¹

Ovakvim nas pripovjedanjem turski povjesničar uvodi u središte bojnog sukoba na Krbavi. On ne govori samo o običnim zamaljskim stvarima o kojima je ovisio ishod ove borbe, već i o vjeri, o duhovnim silama i znamenjima koja su pratila i sudjelovala na strani »pravovjerne« vojske Jakubovih ratnika.

Slutnje, nebeski znakovi i predviđanja ishoda krbavskog boja

Stvarni događaj teškog i krvavog boja na Krbavskom polju, njegove posljedice i odjeci odražavaju se na poseban način u opisima njegova tijeka u djelima turskih povjesničara i pisaca. Kao da je užas ovog krvoprolića i teških posljedica poraza, odnosno pobjede, trebalo opravdati nekim drugim, nevidljivim silama, pred suvremenom i poviješću.

Kao što je Jakub paša prihvatio poraz Hasan-begove vojske kod Vrpila 1491. godine jednostavnim opravdanjem: »Što može čovjek učiniti? Sve je po Alahovoj naredbi (emeru)«,² tako su i u pobjedi izvojevanoj na Krbavskom polju 1493. njeni sudionici i turski ljetopisci vidjeli najprije Alahovu volju. Ta Božja volja očitovala im se i prije boja u raznim znakovima i predskazanjima.

Orobivši Modruš grad i našavši u njemu veliku zalihu bojnog oružja, turski povjesničar Sad-ud-din (Hodža Efendi) vidio je u tome dobar znak, koji je bio i »Navještaj predstojeće pobjede pravovjerne vojske«. ³ Mač Jakub paše bio je čudesan mač pobjede. »Na blistavoj površini toga blagoslovljenog mača, zbog njegovih djela, kao da je bilo sačuvano svjedočanstvo: slika pobjeda tajnih sila nebeskih...«⁴

¹ Isto, str. 150.

² A. OLESNICKI, *Bezimeni turski ljetopisac*, Nav. dj. str. 212.

³ F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 169-170.

⁴ Isto, str. 170-171.

Vraćajući se Jakub paša kroz Hrvatsku s velikim plijenom na putu do Krbavskog polja »...jedne noći pade paša na konak pred jednim hisarom. Te noći kad je vojska stajala na tome mjestu, nade se neka prašina, spusti se iz zraku na čador Jakub-pašin i osta nad njim. Jakub-paša i drugi vidješe i kasnije posvjedočiše da su vidjeli to znamenje. Oni rekoše: "Hair ola", što će reći, "Neka bude za dobro"«. ¹

Jakub paša uvodi svoje akindžije u boj potaknuvši ih, kao derviš, duhovnim govorom i navještajem da je na njihovoj strani Alahova Istina i naklonost. »I tako, kad je Svemogućnost Božja takvim načinom pokazala svoje lice, Jakub-paša s jedne strane prodrije u neprijateljske redove i raznese jedno krilo nevjernih. Pravovjerne gazije također zbiše alaje nevjerničke jedne o druge i sa tri strane prodriješ. Vikom "Alah ekber!" (Bog je najveći) oni napuniše svijet. Udarivši na ćafire ne dadoše im oka otvoriti. Pustiše mačeve da trče. Tako muški vođahu boj, da sličnoga u Rumeliji nije bilo, osim za sultana Gazi Murad-hana kad je bila došla srpska vojska«. Neki pripovjedači kazuju jošte, da su vidjeli kako ašičare (očigledno) dodoše tajni vitezovi nebeski i pomagahu islamskoj vojsci... Drugi pak pripovjedač kazivaše, da su u to vrijeme na mjesto boja došle iz zraka bijele ptice. Nad gazijama postase sjenica. Postojavši tako neko vrijeme, bijele ptice baciše se prema ćafirima i rastjeraše crne ptice, koje su dolazile iznad ćafira. A jedan pripovjedač pripovjedajući reče, da je jedno jelenče pred ćafirskom frontom u ćafirsku vojsku zajedno s njima (gazijama) ušlo i zajedno izašlo. Čim gazije jasnim očima vidješe to, u njihova srca kao da je ušlo otkrivenje Božje. Zatim, predavši se Višnjoj Istini, učiniše tako veliki boj da, ne gledajući na topove, puške i balistre nevjerničke, prije svega udariše mačevima na njihove konjanike. A Jakub-paša s tolikom vjerom uđe u boj, da je postao sličan ptici Anki, i spustivši se kao ona što se spušta iz zraka na svoj šičar, stade lomiti sprijeda i straga i sa strana nevjernike ne dajući im amana, ni mogućnosti otpora.« ²

Očito je, dakle, da je na strani Jakub pašinih boraca uz veliko ratno iskustvo, dobru opremljenost i naoružanje, bolju strategiju vođenja bojnog sukoba, bila i fanatična vjera i uvjerenje da je na njihovoj strani Božja sila koja će u konačnom ishodu biti odlučujuća za izvojevanu pobjedu.

Na hrvatskoj strani takav vjerski fanatizam nije bio prisutan i nije niti izražen u kasnijim izvještajima i opisima krbavskog boja. Nema

¹ A. OLESNICKI, *Bošnjak Hadum Jakub*, Nav. dj, str. 149.

² Isto, str. 151.

prethodnih znamenja i predkazivanja ishoda ovog ratnog sukoba. Hrvatski je ban *»veselo čekao okršaj, kao da je siguran u pobjedu, ne znajući za sudbinu i buduću kob«*, piše u svojem pismu ninski biskup Juraj Divnić, ali ipak da bi opravdao nekako taj strašan i posve neočekivani poraz, pronašao je i on, očito u pučkim pripovjedanjima ljudi, bliskih krbavskom boju, neke znakove koji su opominjali i dali naslutiti moguću nesreću. On zato dalje nastavlja: *»Naši vojnici kao da su sigurni u pobjedu, kako rekoh, baciše se u borbu i lako bi, kako mnogi misle, bili razbili neprijatelja većom silom, da bogovi nisu vrlo jasno drukčije odredili. Naime, na nebu se pojavio znakovi koje teba označiti crnim kamenčićem. U mjesecu srpnju što je upravo prošao, vrlo gadan oblak, koji se nije vidio na drugom mjestu, sjevao je sa sjevera čestim munjama, strašan na pogled, a trebalo ga se plašiti zbog gromova, najprije dosta često prasnu gromom, zatim ispusti grad u nevidenoj količini, koji je padao ne kao obično u zrnu, već u velikim smrznutim grumenima i donio mnogo štete i životinjama i usjevima. Vrlo sličan pao je i na dan uoči bitke. Naposljetku, i u samom sukobu ratnika prašni oblak pade na naše i zamrači im oči tako da su jedva jedan drugog mogli vidjeti, a nad Turcima je sijalo blistavo sunce. Doista su, preblazeni oče, ti znakovi bili viđeni i zbog tog se s pravom može smatrati da su naši bili uništeni ne neprijateljskim oružjem, već Božjom voljom, jer da nije htio, ne bi se tako dogodilo. Znam, nije trpio da grijesi sinova dalje napreduju, već je udarcima popravio one koje je kao najmilosrdniji otac imao na brizi.«¹*

Biskup Divnić opisao je u svojem pismu papi Aleksandru VI. zapravo vremenske prilike, koje u to doba godine nisu nikakva posebna rijetkost, a isto tako nisu niti neki poseban nebeski znak u kojem bi bilo moguće vidjeti nekakvo nadnaravno predskazanje budućih događaja. Čak ni oblak prašine nije morao biti ništa drugo do ljetnim olujnim vjetrom podignuta pjeskuljasta prašina sa Krbavskog polja. Konačan biskupov zaključak ničim ne daje objašnjenje poraza, a tragičan događaj krbavskog poraza na kraju nije prihvaćen kao prokletstvo neke više sile, već prije kao Božja kazna za ljudske grijeha, dakle opet je na crti vjere, a ne vjerskog fanatizma. Svi ostali pisci i ljetopisci koji govore i donose vijesti o krbavskom boju, ne opravdavaju ishod ove bitke nikakvim nebeskim znamenjima i silama. Njihova je analiza tijekom ratnog sukoba na Krbavskom polju posve racionalna i objektivna, a opis činjenica iz kojih je satkan cijeli

¹ Govori protiv Turaka, Nav. dj. str 317.

krbavski događaj, posve dovoljno tumači uzroke turske pobjede, odnosno poraza hrvatske vojske.

Tijek borbe i poraza hrvatske vojske

Turski povijesni izvori ne donose nam točan datum krbavskog boja: *petak, 20. rujna 1493*. Pouzdaniji i točni su navodi onih kršćanskih ljetopisaca i povjesničara koji su bili najbliži događaju na Krbavskom polju. J. Hasisteinski govori: *»To se dogodilo petnaesti dan pred mojim dolaskom u Zadar na dan sv. Gorgonija, dakle 9. rujna.«*¹ Pismo, kratak izvještaj o događaju na Krbavi, koji je vjerojatno, kao vijest za nekoga, napisao Anž Frankopan Brinjski koji nije osobno bio u boju, govori da se taj veliki boj i poraz na Krbavi kod Udbine dogodio *»drugi dan po blagdanu Rođenja Marijina«*, dakle 9. rujna.² Biskup J. Divnić koji je neposredno poslije poraza došao u Liku i pohodio bojište, još je točniji u određivanju vremena krbavskog boja, opisujući papi Aleksandru i njen tijek. *»Devetog rujna u šest sati ujutro na Krbavskom polju pod gradom Udbinom, odakle se može doći u Dalmaciju za treći dio dana, ban veselo reče: "Neka Bog bude sklon našem pothvatu!" pa turske pješake koji su bili potisnuti u sredinu zaokruži četom konjanika. Turčin pak, čije se srce nadima od divljeg bijesa, bojeći se više svoga cara nego neprijatelja, podijeli se s druge strane u tri klinasta bojna reda pa prvi red svojih četa okrene na prednji dio naše vojske. A kad zvučna truba dade znak, svi u isto vrijeme skoče sa svojih mjesta pa on odmah prodre kroz pješake i između njih zametnu najnesretniji boj. Tada se našima zbog iznenadna straha smrznu krv jer je dao da većinu naših pregaze konji jedne i druge vojske te ih je u borbi uništio. Nije se vodila borba oružjem što se baca izdaleka, nego su se borili mačem izbliza. Naši vojnici kao da su sigurni u pobjedu, kako rekoh, baciše se u borbu i lako bi, kako mnogi misle, bili razbili neprijatelja većom silom da govori nisu vrlo jasno drukčije odredili...«*³

¹ F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 123.

² Isto, str. 121-122.

³ Govori protiv Turaka, Nav. dj. str. 316-317.

Biskup J. Divnić opisao je tek početak krbavskog boja i odmah pokušao naći opravdanje teškog i neočekivanog poraza. Zapisao je vjerojatno priču koju je čuo negdje u Lici i Krbavi u narodu, kamo je otputovao istog mjeseca rujna iste 1493. godine poslije krbavske tragedije.¹

Nešto više o razvoju samog vojnog sukoba na Krbavi donosi I. Tomašić u svojoj kronici, a prema starijem izvorniku P. Giovia: *»Kad se tako poredaše vojske, turski vojvoda Izmail-beg takvom silom udari na prve čete naše da je knez Bernardin ne samo bio iz svoga reda potisnut i morao uzmaknuti, nego je također bio prisiljen da ostavi svoje pješake. Nato biše oni protjerani u krvav i sramotan bijeg sve do Krbave, te su se sve od straha pred progonećim ih Turcima sami bacili u rijeku. Svladavši Izmail-beg prvi odio, obori se na drugi, pa budući da je u isti mah na taj navalio i karvilijski vojvoda, poubijaše oni vojnike kneza Cetinskoga sve do jednoga. Knez Cetinski pogubi, doduše, naokolo sebe mnogo Turaka, no naposljetku ubijen bi i sam.«*²

U svojem opisu razvoja bojnog sukoba na Krbavi, Bonfinije govori zapravo isto, ali daje i neke vrijedne pojedinosti koje bolje osvjetljavaju konačan ishod ove bitke. Jedna i druga strana postojano se i hrabro borila, pripovijeda Bonfinije, i već je jedan turski dio bojnog reda počeo popuštati i uzmicati. Tada je paša, osokolivši svoje, poslao na tu stranu dvostruko jaču pripomoć iz ratne pričuve. Na to je odgovorio i ban Derenčin, pa je došao u pomoć Bernardinu, na čiji su bojni red navalile te nove turske snage, i pojačao taj dio svoga bojnog reda, postavivši mu na jedan i drugi kraj pješništvo. Međutim, Bernardin nije mogao odoljeti silnoj navali neprijatelja, pa je potražio spas u bijegu, te je svoje, koji su boreći se posustali u prvom bojnem redu napustio, a svojim je bijegom povukao za sobom već druge raspršene redove. Derenčin je vidjevši što se događa, pokušao vratiti bjegunce u borbu i tako je hrabro boreći se zapao u neprijateljsko okruženje u kojem su njegovi ljudi bili pobijeni, a on je sam, svladan i ranjen, bio zarobljen. U tim borbama i povlačenju

¹ Biskup Divnić pišući pismo papi Aleksandru VI. u uvodu objašnjava svoje namjere i nakane. *"Ipak sam smatrao vrijednim truda da ti ja i svojim pismom izložim ili radije oplaćem ono što nam se dogodilo i koliko su uništenje pretrpjeli mnogi od naših... Naime, dodoh na samo mjesto i htjedoh sve osobno vidjeti i saznati, pa je i to bio razlog što ti prije nisam pisao. Događaj ću, dakle, prikazati istinito, ne kićenim riječima..." Govori protiv Turaka, Nav. dj. str. 313.*

² I. TOMAŠIĆ, *Chronicon breve*, Nav. dj. str. 23.

poginuli su Ivan Frankopan, Karlo Krbavski i Juraj Vlatković, a Nikola Frankopan je bio zarobljen. Turci su mnoge progonili i ubijali, a mnoge su i zarobili. Bonfinije tvrdi da je na hrvatskoj strani, poginulo 5077 ljudi, a na turskoj oko 1000 pašinih boraca.¹ Njegov opis krbavskog boja ponavlja uglavnom u svojoj povijesnici N. Istvanffi. On također govori da je dio vojske koju je vodio Bernardin Frankopan bio potisnut i kada su vidjeli da nemaju snage dalje se odupirati neprijatelju, zajedno sa Bernardinom su pobjegli iz boja. Istvanffi dapače govori da je Bernardin usred boja doviknuo Derenčinu: »Sada – reče – ti najhrabriji čovječe, kada si usred boja s neprijateljem, navali gorućom dušom, i kako si bio začetnik boja, podaj nam nepobjedivom hrabrošću pobjedu.«² Još jedan vjerodostojan svjedok i pisac opisa boja na Krbavi, Jan Hasisteinski, donosi neke druge pojedinosti i na nešto drugačiji način opisuje cijeli razvoj bojnog događanja toga jutra na Krbavskom polju. Najprije govori da je Jakub paša prije boja dao pogubiti sve muške zarobljenike koji bi bili sposobni za boj, bojeći se da se ne oslobode i ne priskoče za boja Hrvatima u pomoć. Potom naglašava važnost turskih konjaničkih zasjeda u koje su upali hrvatski borci progoneći turske konjanike koji su uzimali prema postavljenim zasjedama. Na taj ih je način tursko konjaništvo okružilo sa svih strana, i onda ih nemilice sjeklo mačevima.³

Zanimljivo je da ni Divnić, ni Hasisteinski, koji svoje izvještaje pišu na temelju izvora neposredne hrvatske provenijencije, ne govore i ne spominju bijeg i izdaju dijela vojnih snaga na čelu s Bernardinom Frankopanom. Ostali izvori govore o nemoći da se izdrži pritisak turskih snaga, govore o povlačenju i razbijanju hrvatskog bojnog reda i potom bijegu i ostavljanju bojišta već nakon poraza jednog dijela hrvatske vojske i uključivanja u boj turskih pričuvnih vojnih snaga. Poslije toga čini se da je poraz hrvatske vojske bio neizbježan. Takvi povjesničari i ljetopisci ne zaboravljaju istaknuti da je Bernardin Frankopan neposredno prije boja bio još u neprijateljstvu s banom Derenčinom, koji je u ime kralja branio Senj i napadao Frankopanske gradove u Vinodolu i Lici. Znaju da se Frankopani nisu slagali s izabranom taktikom ovog vojnog sukoba na otvorenom bojnopolju.

1 F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 128.

2 Isto, str. 154. »Nunc - inquit - fortissime vir, nutantem hostium aciem, ardenti animo invade, et qui pugnae auctor fuisti, victoriam etiam invicta virtute nobis praesta«.

3 F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 123-124.

Sve su to neke mogućnosti koje bi mogle optužiti Bernardina Frankopana da se u krbavskom boju nije ponio kao pravi junak i branitelj hrvatske zemlje i kršćanske vjere. Ipak nijedan ne govori o takvoj izdaji Bernardina Frankopana, o izdaji iz osvete, ili kukavičluka, već uvijek spominju najprije činjenicu da su *turske snage* razbile Bernardinov bojni tabor i tada je počelo bježanje, koje Bernardin nije zaustavio već je i sam pobjegao. Možda je procjena Bernardinova bila točna i spasonosna bar za nekolicinu njegovih boraca i njega, jer bi na kraju bili svi pobijeni ili pak zarobljeni, budući da je turska ratna snaga u izabranoj bojujnoj taktici bila toliko nadmoćna da izgleda za pobjedu uopće nije bilo. Izvještaj o boju, vjerojatno Frankopanskog porijekla, govori da je poginulo 600 njegovih ljudi, a on da se spasio iz pokolja sa samo još šest ljudi.¹ Papinski izaslanik Antonije Fabregues piše u Rim iz Senja 13. rujna, dakle četiri dana nakon krbavskog poraza, da je od Frankopana živ ostao samo Bernardin i to samo sa trojicom svojih, izbjegavši smrt, koja je tamo zatekla 300 ljudi koje je on sa sobom poveo u boj.² Ne spominjemo posebno turske izvore koji govore o ishodu krbavskog boja. Oni su puni slikovitih i kićenih pohvala upućenih pobjedniku. Pretjerane su i brojke o poginulima i zarobljenima. Vrednija je tek jedna pojedinost, koja nas uvjerava da Jakub paša nije izvojevao ovako veliku pobjedu za samo jedan sat borbe, već da se bitka vodila od jutarnjih sati, pa sve do iza 4 sata poslije podne.³

-
- ¹ Isto, str. 121-122. F. Šišić smatra da je taj izvještaj o boju napisao vjerojatno sam Anž Frankopan Brinjski, koji nije sudjelovao u krbavskom boju.
 - ² F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 36. A. Fabregues pri kraju vijesti o porazu na Krbavskom polju napominje da su Turci još tamo i da su osvojili i uništili Krbavu, dakle ono što je još do tada preostalo od srednjovjekovnog grada u kojem je stolovao biskup Krbavske biskupije. Novo naselje, koje će se razvijati uz novu utvrdu, promijenit će i ime. To je Udbina koja nastaje na istom mjestu gdje se nalazi i danas istoimeno naselje.
 - ³ A. Olesnicki dokazuje na temelju turskog opisa kako je Jakub paša i u tijeku samog boja, kada je za to došlo vrijeme, obavio klanjanje i svoje molitve u podne i poslije podne, pa će prema tome biti točnija vijest da je krbavski boj trajao ujutro od oko 9 sati do poslije podne iza 4 sata, dakle da nije boj na Krbavskom polju Hasan paša dobio za samo jedan sat krvave borbe. (A. OLESNICKI, *Bošnjak Hadum paša*, Nav. dj. str. 139.

Posljedice poraza i povijesna prosudba

Posljedice hrvatskog poraza na Krbavskom polju bile su mnogostruke i teške. Ne trebamo ih procjenjivati po plaču i kuknjavi, po utiscima i osjećaju tagičnosti koju donose pojedini izvještaji, osobito oni koji su bili prostorno i vremenski najbliže krbavskom porazu. Razumljivo je da je živi svjedok, koji se možda i sam spasio bijegom iz boja u kojem mu je poginuo brat i šest stričeva i dospio nakon nekoliko dana u Zadar te iznio svoju priču pred putopisca J. Hasisteinskog, bio pun osjećaja i dojmova, žalosti i staha. »Kazivao mi je također taj čovjek da je takova nečuvena žalost i plač zavladao, da bi se zbog njihove nevolje moralo rasplakati srce tvrđe od najtvrdega kamena...« jer zaista je mnogo tisuća ljudi poginulo u toj bitci, a to su većim dijelom bili ljudi tih krajeva, od Senja, Gacke, Modruša, Like i Krbave.¹

Pop Martinac, glagoljaš, koji je upravo prepisivao tekst časoslova za pavlinski samostan u Novome, bio je očito potaknut upravo tom prestravljenosti i osjećajem očaja koji je u prvi mah zavladao ljudima nakon tako velikog poraza. On će uvodno spomenuti i sva druga zla koja je Hrvatskoj nanjela ova pljačkaška Jakub pašina vojna. »Juže dvigoše Turci... i jošte izide baša Rumarie i Vrhbosanije i porobiv Posavje pađe pod Modrušu i poče rvati Modrušu, požga že ognjem burge i ohrstnije i kloštri, jošte i crkve gospodnje. Tagda že gospoda hrvatska i bani hrvatski dvigoše vojsku protivu im, boj zastupni v polji velijem Krbavskom, i tu boriše se braniju velieju. Tagda že pobježdena bist čest hrstijanska, tagda že uhitiše bana hrvatskoga jošte živuća, tagda že ubiše kneza Ivana Frankapana, tagda odpeljaše kneza Mikulu Frankopana, tagda že ubiše bana jajačkoga, tagda že padoše krepci vitezi i boritelji tu umriše obstrti zastupi v plčine polja, tu že smrt priješe vjeri radi jako že družba svetago Mauricija, takmo že knez Brnardin Frankapan izide od sredi boja s malimi. I tagda načeše cviliti rodivšije i vdovi mnoge i proći ini, i bist skrb velija na vseh živućih v stranah sih, jakaže ne bist od vremena Tatarov i Gotov i Atelja nečastivih.«²

Zapis popa Martinca je jedinstven opis poraza hrvatske vojske u srazu s turskom silom, nabijen osjećanjem tragedije poraza, ali i zrele povijesne prosudbe ovog događaja. Poraz je bio vrlo težak. Mnogo je

¹ Izvještači koji su bili blizu krbavskom boju i njegovom tragičnom ishodu za Hrvate, na poseban način naglašavaju strahotu poraza, očajanje i strah ljudi, osobito Jan Hasisteinski, biskup J. Divnić, A. Fabregues i pop Martinac.

² F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 118-119.

hrvatskih vitezova, narodnih vođa, izgubilo u tom boju živote. Tisuće je ljudi poginulo i zarobljeno. Mnoga su hrvatska dobra stradala. Vojna snaga Hrvatske bila je toga časa zaista slomljena. Narod je bio obuzet osjećajem straha za daljnju sudbinu. Taj će strah pokrenuti mnoge druge tisuće ljudi na bijeg, preseljavanje iz ovih krajeva, koji su sada ostali bez zaštite i obrane, u druge sigurnije krajeve Hrvatske, pa i dalje, preko njenih granica. Iz popaljenog grada Modruša prenjeta je biskupska stolica u grad Novi Vinodolski. Stara srednjovjekovna Krbava bila je tada do kraja razorena i napuštena. Ako je hrvatska vojska imala između 13000 i 15000 ljudi, a od toga se spasio vrlo mali broj, *jer su svi bili ili pobijeni (7000) ili pak zarobljeni*, to je bio ogroman demografski gubitak, osobito za Hrvatsku između Velebita i Une. Taj gubitak će biti povećan velikim iseljavanjem i apsolutno nenadoknadiv bez naseljavanja novog pučanstva izvana.¹

Strah i zabrinutost zbog ovog poraza stigao je do pape i do Budima, do kralja Vladislava. Da Hrvatska ne bi ostala bez ikakve obrane, kralj šalje u te krajeve Ladislava Kanisija, očito s nekim vojnim snagama, da zaštite zemlju i ljude, a osobito da čuva Senj i Jajce. Zabrinula se Venecija i sam kralj Poljski Albert. U strahu je bio i Dubrovnik koji se stavio pod zaštitu kralja Vladislava.²

Ipak jedna je povijesna okolnost išla u prilog Hrvatskoj u ovim zaista vrlo teškim vremenima. Jakub paša je proslavio svoju pobjedu na turski način. Dovukao je silu roblja na trgove roblja, dobio je on i njegovi ratnici od sultana mnogo novaca za odsječene glave i noseve pobijenih kršćana i Hrvata na Krbavskom polju. Jakub paša je dobio još jednu nagradu. Bio je premješten iz Bosne za beglerbega u Rumeliju. Bila je to ujedno i velika sreća za Hrvatsku, jer bi sasvim sigurno povijest turskih ratova i povijest turskog osvajanja Hrvatske bila pošla posve drugim putem da je Jakub paša i dalje ostao u Bosni. Naime, veliki ratni planovi osmanlijskog carstva bili su okrenuti osvajanju Zapada i Evrope, ali preko širokih ravnica Podunavlja i Panonije.³ *Gorovita i teže prohodna Bosna i zapadna Hrvatska*, od toga

¹ Jedino u tom smislu ima pravo i I. Tomašić kada krbavski poraz smatra početkom »*rasapa Kraljevstva Hrvatskoga*«, jer nije na Krbavi izginulo baš sve hrvatsko plemstvo, niti je točan zaključak koji je na kraju svojeg izvještaja o krbavskom porazu poslao iz Senja papi Aleksandru VI. A. Fabregues, naglasivši da u cijeloj Hrvatskoj nema nikoga tko bi tu mogao dalje ostati i oprijeti se Turcima, te da je »*s ovom domovinom gotovo*«.

² F. ŠIŠIĆ, *Rukovet spomenika*, Nav. dj. str. 37, 43, 45-46, 53 i 59-60.

³ A. OLESNICKI, *Bošnjak Hadum Jakub*, Nav. dj. str. 142-144.

časa postaju i ostaju sporednim osmanlijskim bojištem, najvećma ovisno o vlastitim, bosanskim vojnim snagama i osobnim ratnim ambicijama njenih paša i begova. Poraz Hrvata na Krbavskom polju bio je zaista *najteži poraz hrvatske vojske na bojnopolju »od vremena Tatarov i Gotov i Ateja nečastivih«*, ali ga po neposrednim posljedicama i povijesnom dosegu nije moguće uspoređivati s porazom Srba na Kosovu polju, gdje Srbi gube kralja i državu, niti s porazom Mađara na Mohačkom polju, gdje je također kraljevstvo ostalo bez kralja, a zbog drugih okolnosti nastaju posve nove prilike i za Ugarsku i Hrvatsku.¹

Hrvatska se uspjela pribitati. Bernardin Frankopan i ostali iz njegova roda uspjevat će još cijelo stoljeće odbijati turske navale iz bosanskog pašaluka. Gube glave, gradove i zemlje, ali su i Turci mnogo puta doživjeli teških poraza. Tada će također jedan bosanski silnik, Hasan paša, doći u Bosnu s namjerom da posve satire i osvoji i zadnje još slobodne hrvatske krejeve. On je tu bitku izgubio i sam je u njoj poginuo. Tada će ponovno, po drugi puta u najkritičnijem trenutku hrvatske opstojnosti, turska osvajačka politika staviti Hrvatsku u drugi ratni plan. Ponovno je turski sultan namjeravao najprije osvojiti Ugarsku, a potom Hrvatsku. Na sreću, kao nakon krbavskog boja, osmanlijski ratni planovi nisu se ispunili. Turci su bili prisiljeni na uzmak, na sklapanje pravoga mira, a Hrvatska je u toj ravnoteži ratnih snaga, nepokorena i neosvojena, čekala vrijeme svoga ponovnog oslobađanja, koje je došlo, makar je ponovno proteklo gotovo još jedno stoljeće njene ratničke povijesti.

¹ Jakub paša će u svojoj pobjedničkoj pjesmi koju je poslao sultanu Bajazidu II. u Carigrad sam sebe usporediti s pobjednikom na Kosovu polju: *»I evo po naredbi Višnje Istine dobih takvu pobjedu, kakvu zadobi još samo Murad han na Kosovu!«* No to ipak nije bila ni kosovska pobjeda ni kosovski srpski poraz, već tek jedna izgubljena bitka, vrlo krvava i tragična ali ipak samo lokalnog značenja i bez težih neposrednih posljedica za Hrvatsku. Na Mohačkom će polju također pobjedu odnijeti velika turska vojska samog sultana Sulejmana, s mnogo većim posljedicama po ugarsku i hrvatsku državu. Vidi o tome zaključke i A. Olesnickog u nav. dj. *Bošnjak Hadum Jakub*, str. 140-141.

RIASSUNTO

**LO SCONTRO DELLA CRISTIANITA'E DELL'ISLAM
NELLA PIANURA DI KRBAVA NEL 1493.**

Il 500. anniversario della battaglia di Krbava porge all'Autore l'occasione di presentare in base a quanto fu già pubblicato un quadro più completo e dettagliato dello scontro tra l'Islam e la Cristianità che si svolse il 9 settembre del 1493 nella pianura di Krbava e di prospettare più chiaramente l'importanza di questa battaglia entro la storia della nazione croata. Essó è l'espressione delle condizioni, nelle quali si trovava allora la Croazia, ma anche le singole personalità, come il ban Derenčin e il pascià Jakub nonchè i singoli Francopani per il loro rapporto col re croato-ungaro e col suo seguito influirono in grande misura nel corso degli avvenimenti. In precedenza della sconfitta del 1493 ci fu la vittoria a Vrpile nel 1491. Riguardo al la questione del numero delle truppe in conflitto le fonti croate non sono d'accordo, mentre circa la tattica le fonti croate sono inclini alla conclusione, che non si doveva affrontare direttamente l'avversario in pianura bensì attendere l'esercito turco in un agguato. Le fonti turche trascurano l'analisi razionale dei fatti, ma attribuiscono l'esito favorevole per il loro esercito semplicemente alla decisione di Allah.

L'Autore ritiene con gli altri storici, che la battaglia di Krbava ebbe conseguenze tragiche per la nazione croata, ma che tale tragicità fu posta finora troppo in rilievo. Infatti con ciò non fu schiantata la forza difensiva della parte croata e cristiana. I Turchi, è vero, avanzarono ancora, ma non così presto e non senza gravi perdite dalla loro parte.